



FUZÛLÎ'NİN LEYLÂ VE MECNÛN MESNEVİSİNİN DİBÂCE BÖLÜMÜNDEKİ YİNELEMELERİN ANLAMLA İLİŞKİSİ

Kadriye YILMAZ¹

ÖZET

Bu yazıda Fuzûlî (ö.1556) tarafından yeniden üretilen *Leylâ ve Mecnûn* (1535) mesnevisinin başlangıcında yer alan “Dibâce” (Önsöz) kısmının dilsel ve anlamsal düzeyde mesnevideki fonksiyonu incelenmiştir. Gelenekte Fuzûlî'nin, model aldığı diğer Leylâ ve Mecnûn yazarlarından farklı olarak eserini düzyazı ile başlatması bir yeniliktir. Fuzûlî, bu kısmı (Mensur Dibâce), üç rubai ve yaklaşık iki sayfa nesir olarak kurar. Dibâce'nin nazım kısmında (rubailer) görülen üçlü bölünme devamında gelen düzyazı kısmında yüzeyde değildir. Ancak gramer ve anlama yansıtılmıştır. Düzyazı kısmı için *şart cümlesi* yapısı seçilmiştir. Seçilen bu yapı, üç kez yinelenir. Ancak bunlar, uzun tamlamalar ve iç içe geçen seci cümlecikleri ile gizlenmiştir. Bu dil sınanmasını tecrübe eden okur, Fuzûlî'nin üçlü katmanını ve bu katmanlara yerleştirdiği anlamı, fark ederse metinde daha sonra geleceklere de hazırlıklı hâle getirilmiş olur. Bu araştırmada mesnevinin başlangıcındaki *Dibâce* incelenmiş ve diğer bölümleri ile bağı kurularak yazarın, okurunu yinelemelerle metne hazırlama yöntemleri gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn, dibâce, yineleme.

THE RELATIONSHIP OF REPETITIONS WITH MEANING IN FUZULI'S LEYLA VE MECNUN'S FOREWORD

ABSTRACT

In this article, the function of the Dibâce (Foreword) part of the masnavi of *Leylâ ve Mecnûn* (1535), which was reproduced by Fuzûlî (d.1556), at the language and semantic level is examined. In the tradition, it is a novelty that Fuzûlî placed a prose Dibâce in his work, unlike other *Leylâ* and *Mecnûn* authors he modeled. Fuzûlî founded this *Dibâce* in the form of three rubai and

¹ Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kadriyeyilmaz@sdu.edu.tr, orcid 0000-0003-3475-1526

about two pages of prose. The triple division seen in the verse part of *Dibâce* is not seen on the surface in the following prose section. However, this structure is reflected in grammar and meaning. Conditional sentence structure is selected for the prose part. This structure is repeated three times in the syntax. But these sentences are hidden by long phrases and nested *seci* clauses. The reader, who experiences this language test, becomes prepared for the future in the *masnavi*, if he notices the Fuzûlî's triple layer and the meaning he placed on these layers. In the study, *Dibâce* at the beginning part of the *masnavi* is examined, and the methods of preparing the reader for the text with repetitions are shown by establishing a connection with other sections.

Keywords *Fuzûlî, Leylâ ve Mecnûn, foreword, repetition.*

1. GİRİŞ²

Leylâ ile Mecnûn'un aşkının hikâyesi, önce Arapça ve Farsçada yazıya geçirilmesine rağmen Türkçede Fuzûlî (ö.993/1556) ile tanınır. Fuzûlî, *Dâsîtân-ı Leylî vü Mecnûn* (yazılışı 942/1535) başlığını verdiği eserini, geleneğe uyararak kendinden evvel aynı konuyu işleyen Nizâmî-i Gencevî (ö.611/1214?), Abdurrahman Câmî (ö.898/1492), Emir Hüsrev Dihlevî (ö.725/1325) gibi manzum olarak ve mesnevi formunda kaleme alır. Eser, 113 bölümdür ve 3098 beyitten oluşur³.

Yazar bu 113 bölümü, teknik olarak *Leylâ-Mecnûn aşkı* ile *Fuzûlî-Sâkî* şeklinde iki temel söylem düzeyinde (İng. *narration levels*) ilerletir. Öyküye, anlatıcı tarafından Sâkî'ye anlatılıyormuş izlenimi kazandırır. Buna göre eser, **öyküleme zamanı** (Fr. *temps du récit*) ve asıl **hikâyenin zamanı** (Fr. *temps de l'histoire*) olmak üzere iki ayrı zamana sahiptir (Yılmaz, 2017: 129). Anlatıcı Fuzûlî, Sâkî'nin bulunduğu bir mecliste Leylâ ve Mecnûn'un aşkının hikâyesini anlatmaya koyulur:

Ârâyiş-i sohbet eyle sâkî

Ver bâde mürüvvet eyle sâkî

...

Bir bezmde sen kalupsen ü men

Bu bezmi gel edelüm müzeyyen

² Bu yazı, 28-29 Kasım 2019 tarihleri arasında Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi tarafından düzenlenen *19. Uluslararası Deyişbilim Sempozyumu*'nda sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

³ İncelemede Muhammet Nur Doğan tarafından hazırlanan *Fuzulî Leylâ ve Mecnun Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar* (beşinci baskı 2007, Yapı Kredi Yayınları) esas alınmıştır. Alıntılarının yanında yer verilen beyit numaraları bu çalışmadandır.

Sen ver bâde men eyleyem nûş
Men nazm ohuyam sen ana dut gûş

...

Ta'mîr-i harâba tâlibem men

Înşâallâh gâlibem men

*Ey saki! Sohbeti süsle; bir iyilik et, şarap sun! (...)
Mecliste bir seninle ben kaldık; gel bu meclisi
şenlendirelim. Sen şarap ver, ben içeyim; ben şiir
okuyayım, sen dinle. (...) Ben bir harabeyi tamir etmeye
talibim; Allah'ın izni ile bunu başaracağım (b.278, 282-
3, 300).*

Bu kesitte Fuzûlî, Anadolu'dan gelen zarif insanların Leylâ ve Mecnûn'un aşk efsanesini Türkçe ifade etmesi için ona teklifte bulunmaları hadisesini Sâkî'ye aktarır.

Bu hazırlık bölümlerinin ardından Leylâ ve Mecnûn'un aşkının anlatımına, 474. beyitte ve on yedinci bölüm olan *Sevgi Fermanının Tuğrası ve Mihnet Dîvanının Önsözü* ("Bu Tuğra-yı misâl-i mahabbetdür ve Dîbâce-i dîvân-ı mihnetdür")'ünde geçer:

Kim hayl-i Arabda bir cevân-merd

Cem'iyet-i izz ü câh ile ferd

Müstecmi'-i cümle-i fezâil

Bulmuşdı riyâset-i kabâil

...

Emvâli cemî'-i cinsden çoh

Ammâ bu cihânda vârisi yoh

...

El kıssa ademden oldı peydâ

Bir tıfl-ı müzekker ü müzekkâ

Vaktiyle, Arap kavminde şeref ve itibar sahibi olmada eşsiz, bütün faziletleri şahsında toplamış asil bir

insan, kabilelere başkan olmuştu. (...) Her cinsten malı mülkü çoktu, ama dünyada vârisi yoktu. (...) Velhasıl, yokluktan bir kusursuz erkek çocuk vücuda geldi (b.477-8, 486, 506).

Mesnevi bundan sonra şöyle devam eder: Doğan çocuğa Kays adı verilir. Kays, başına gelecekleri önceden bilerek dünyaya gelmiştir ve bunları unutmayı dilemiştir. Bu isteği kabul edilir. Büyüyünce okula gönderilir. Orada Leylâ'yla karşılaşır ve birbirlerine ilgi duyarlar. Bunun üzerine annesi, kızını okuldan alır.

Arkadaşları ile dışarı çıktığı bir gün Leylâ'yı gören Kays, kendini kaybeder. Leylâ da bayılmıştır. Kays, kendine geldiğinde sevgilisini yanında göremeyince ağlar, bağırır ve çöle kaçar. Durumu haber alan baba, oğlunu bulmak umuduyla aramaya koyulur. Sonunda onu perişan bir hâlde çölde yakalar. Nasihatler eder, ama sözünü dinlemez. Sonunda Kays'ın babası, Leylâ'yı istemekten başka çare göremez ve kızı isterler. Ancak Leylâ'nın babası onları reddeder. Kays, gittikçe kötüşmektedir. Onu iyileşmesi için Kâbe'ye götürürler. Orada oğlunun, Tanrı'ya aşk derdini artırması için dua ettiğini duyan baba, oğlu için kurtuluş olmadığını anlamıştır.

Artık Kays, bir deli yani Mecnûn'dur. Bütün insanlardan uzaklaşıp çölde yaşamaya başlar. Leylâ ise eve kapanmıştır. Bu esnada İbn Selâm adında biri, Leylâ'yı ailesinden ister. Bu sırada Mecnûn'a ise adaleti ve cesareti ile tanınmış bir kahraman olan Nevfel yardım etmektedir. Ancak onun yardımları da işe yaramaz. Leylâ, İbn Selâm ile evlendirilir. Sevdiğine kavuşamayan Zeyd, Leylâ'nın İbn Selâm'la evlendirildiği haberini Mecnûn'a ulaştırır.

Bundan sonra beklenmedik hadiseler gerçekleşir. Mecnûn, babasını; Leylâ da kocasını kaybedecektir. Geleneğe göre Leylâ'nın bir iki yıl için yasa girerek matem tutması gerekmektedir. Baba evine dönerken bindiği deve, kervandan uzaklaşarak çölde kaybolur. Leylâ, uzakta, bitkin bir halde bir adam görür. Yolu öğrenmek için yaklaşır kim olduğunu sorar: "Mecnûn'um." cevabını alınca inanamaz. Birbirlerini tanıyamamışlardır.

Leylâ'nın kaybolduğu anlaşılınca onu bulmak için kervandan biri gönderilir ve Leylâ'yı bulup ailesine götürürler. Yaşananlara dayanamayan Leylâ hastalanır ve kısa zamanda hayatını kaybeder. Onun kabrine gelen Mecnûn ise sevgilisinin toprağına sarılmış vaziyette canını teslim eder.

Bu iki temiz âşîğın mezarlarından ayrılamayan Zeyd, rüyasında her ikisini de cennette bir arada görür. Zeyd'in bu rüyası halk arasında yayılır ve onlara olan sevgi artarak saf aşkları dilden dile dolaşmaya başlar ve kabirlerini ziyaret zamanla bir geleneğe dönüşür⁴.

2. MESNEVİDE BİÇİM GEÇİŞLERİ

Rubailer ve mensur önsöz hariç tutulursa dış katman olan ilk on sekiz bölümde Fuzûlî'nin seçtiği ana form, *mesnevidir*. Ancak yazar bu kısımda *kaside* formuna (üç adet) da geçişler yapar⁵. Dış katmana serpiştirdiği üç kaside ile mesnevi biçiminin ilk 474 beyitteki ihlâlini, Leylâ ve Mecnûn aşkının anlatımı katmanında, aşkı temsil eden *gazel* formunu kullanarak (yirmi adet) gerçekleştirir. Bu kısımda ayrıca Leylâ ile Mecnûn'un mektuplaşmalarının ardından gelen iki adet *murabba* ile de (*Mecnûn dilinden murabba*, *Leylâ dilinden murabba*) yeni bir biçim değişikliğine daha başvurur.

Fuzûlî'nin, kahramanlarının ağzından olayların arasına yerleştirdiği gazelleri (*Leylâ dilinden gazel*, *Mecnûn dilinden gazel*) sayesinde biçimsel geçişleri belirli bir düzende ilerlettiği, anlatısına bir ritim getirdiği fark edilmektedir (Yılmaz, 2017: 120).

“Tamâmî-i sühan” (Söz Sonu) başlığını taşıyan bölümlerde (on dört adet) ise form değişmemekle birlikte Fuzûlî, buralarda anlam (*temrem*) geçişlerine gider, olayları hızlandırır, özetler ve tema geçişlerini sağlar. *Tamâmî-i sühan: 13* (bölüm 110)'te kahramanların ölümlemlerinin ardından yaşananları vermesi gibi. Hemen sonrasında gelen *Tamâmî-i sühan: 14* (bölüm 111)'te ise anlatıcı Fuzûlî, Sâkî'ye hitap ederek onunla kahramanlar ve hikâye üzerinde tartışır.

Kısaca Fuzûlî, Tamâmî-i sühan bölümlerinde hikâye üstü bir alan kurar ve hikâyesini redakte eder. Aşk karşısındaki tutumunu, onu anlatırken çektiği güçlüğü ve olgunlaşma evrelerini bu bölümlerde açıklar [*şart cümle yapısı ile*]:

Söz Sonu

*Ey saki! Hâlim karmakarışık oldu; söyleşmeye mecalim kalmadı.
Artık bundan böyle, daha fazla şarap verme! Merhamet eyle, çok sarhoşum!*

⁴ Hikâyenin detaylı özeti için bk. Levend, 1959: 239-267.

⁵ Allah'ın birliği (98. beyitte, 19 beyit kaside), Hz. Peygamber övgüsü (259. beyitte, 19 beyit kaside) ve Kanunî Sultan Süleyman övgüsü (374. beyitte, 23 beyit kaside)'nde mesneviden kaside formuna geçişler yapar.

(...) *Dün gözümden taze inci gibi yaşlar dökerek dünyaya [gerdûn] dedim ki: "Ey cefakâr! Hiç bir zaman gidişinden memnun olmadım; gam ve mihnetinin tuzağından da kurtulamadım. Dostların arzularının aksine dönüyor, olgun insanlara eziyet ediyorsun. Eğer Mecnun, cahil biri olsaydı; ona boyun eğmekte gevşeklik göstermez, emrine uyar, gönlünü daima mutlu ederdin; (...) [e]ğer Leylâ edepsizin biri, yahut senin gibi şefkatsiz ve vefasız biri olsaydı, ona hiç eziyet etmez, daima muradına uygun olarak dönerdin; (...) [e]ğer ben de dolanbaz biri olsaydım, bana yardımda kusur göstermezdin; senden dilediklerim sonuçlanır, devrinde rahat ederdim!"* (3035-6, 3040-1, 3043-4, 3047-8, 3051-2).

3. DİBÂCE'DE BİÇİM GEÇİŞLERİ

Bu yazıda, mesnevîde bahsi geçen dış katman ve Leylâ ve Mecnûn'un aşkının hikâyeleştirildiği bölümlerdeki teknik özelliklerin detayları yerine Fuzûlî'nin başta yer verdiği üç rubai ve mensur önsöz (*Dibâce-i Kitâb-ı Leylâ vü Mecnûn*) incelenmiş; diğer bölümlerdeki yapı düzeni (İng.order), Dibâce ile ilişkisine göre kullanılmıştır⁶.

Konu ve biçimde daha önceki örneklerden yararlanan ve onlara göndermelerde bulunan Fuzûlî, eserini rubai ve düzyazı ile başlatması bakımından kendinden önceki Leylâ ve Mecnûn yazarlarından ayrılır. Yazar, Dibâce bölümünü, okuru hikâyeye hazırlamak için bir anahtar olarak kullanır ve daha sonra gelecekleri burada sezdirir (Ülger, 2003: 44). Bu başlangıç, Leylâ ve Mecnûn konusu için bir yeniliktir. Ancak Fuzûlî için değil. Yazar *Türkçe Divanı*'nı da mensur bir önsöz ile açmış ve şiir hakkındaki görüşlerinin ipuçlarını inşâ / süslü nesir yapısı altında vermiştir (Yalçınkaya, 2007: 528-530). Yine *Farsça Divanı*'nın başında da düşüncelerini düzyazıyla aktarmayı tercih eder (Fuzûlî, 1962: 1-15)⁷.

Kaynaklar, Fuzûlî'nin nesirdeki üslubunun taklit edilemeyeceği görüşündedirler. Gerçekten de Dibâce'yi numune kabul edersek bu dolambaçlı üslubun diğer nesir eserlerinde *-Hadikatü's-süeda* gibi aşılması mümkün olmayacak şekilde uzadığı görülür (Fuzûlî, 1987). Süleyman Nazif'in tespiti ile söylenecek olursa onun bu nesirini taklidi mümkün değildir:

⁶ Dibâce daha önce biçimsel özelliklerinden çok, yazar merkezli bir okuma ve inceleme ile genel hatlarıyla ele alınmıştır. Bk. Kaçar-Koşık 2014: 154-166.

⁷ Fuzûlî'nin *Arapça Divanı*'nda böyle bir önsöz yoktur. Bu, eldeki Arapça Divanı'nın tamamlanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Eserde önsöz, tevhid, naatin bulunmaması ve son kasidenin eksik olması da nüshanın eksik olduğu görüşünü doğrulamaktadır (Dakukî, 1996: 65-66).

“Nesirde ise şâir, büsbütün kendisine hâs ve mümteni’ü’t-taklîd bir vâdiye sâhip bulunuyor. İ’tikâdımca Fuzûlî’nin nazmı belki tanzîr edilebilir; fakat nesrini taklîd etmek muhaldir.” (Süleyman Nazif, 2015: 179).

Fuzûlî’nin düzyazıda döneminin sanatlı nesir eserlerinde kullanılan dili (*kod*) tercih ettiği muhakkaktır. Osmanlıda inşa dili, şeffaf değildir ve mesajı belirli oranda iletir. Bu kodlama sistemi şüphesiz bilimsel eserlerin mantığına ve diline ters düşer. Hatta onların aksine anlama ulaştırmaktan çok kendine dönen bir dil oyunu kurmuştur. Okuyucu, anlama varmak için ses, kelime, tamlama ve seci cümleciklerini aşması gerektiğinin bilincindedir ve bu mesaja doğrudan ulaşmak yerine uğraşı sürecini tercih eder. Fuzûlî’nin de temsil ettiği Osmanlıdaki bu estetik nesir eserlerini hem yazar hem okur için dilin imkânlarının zorlandığı, deşifresi zor metinler olarak kabul etmek zorundayız. Dönemin dildeki temayülü bazı eserlerde kendini bu şekilde gösterir. Bunda Fars nesir dili etkisinin varlığı da göz ardı edilemez.

3.1. Dibâce’nin Nazım Kısımının Yapısı

Daha çok halkı ve öğreticiliği esas alan sade ve orta nesir tarzı yerine döneminin estetik üslubunu yansıtan Dibâce’inde Fuzûlî, ilk biçimsel ihlalini nazımdan nesre geçerek yapar. Nazım kısmı için kullandığı form olan rubailer şunlardır:

Ey neş’et-i hüsni aşka te’sîr kılan
Aşkıyla binâ-yı kevni ta’mîr kılan
Leylî ser-i zülfini girih-gîr kılan
Mecnûn-ı hazîn boynına zencîr kılan

Dutsam taleb-i hakîkate râh-ı mecâz
Efsâne behânesiyle arz etsem râz
Leylî sebebiyle vasfun etsem âğâz
Mecnûn dili ile etsem izhâr-ı niyâz

Lutf ile şeb-i ümmîdümi rûz eyle
İkbâlümi tevfiik ile firûz eyle

Leylî kimi lafzumı dil-efrûz eyle

Mecnûn kimi nazmumu ciger-sûz eyle

Ey güzelliğini ortaya çıkışı aşka sebep olan, (ve) aşkı ile kâinat binasını ömürlü kılan! Ey Leylâ'nın zülfünü kıvrım kıvrım eyleyip de, kederli Mecnun'un boynuna zincir kılan (Tanrı)!

Gerçeğe ulaşmak arzusu ile, mecaz yolunu tutup da, hikâye (söylemek) bahanesiyle sırları açıkladığımda; Leylâ vasıtası ile (ey Tanrı), senin sıfatlarını anlatmaya başladığımda ve Mecnun'un dili ile sana olan ihtiyacımı ortaya koyup yalvardığımda;

Lütuf ile, ümidimin gecesini gündüze çevir; talihimi yardımın ile kutlu eyle! Sözümü Leylâ'nunki gibi gönül aydınlatıcı, nazmumu da Mecnun'un (şiipleri) gibi yürek yakıcı kıl! (s.24-25)

Fuzûlî, rubaiye nida ile başlar. Her üç rubaide seslendiği, Tanrı'dır. İlk rubaide, İslâm mistisizmine göre evrenin yaratılışının başlangıcında yer alan ilk sebep, *aşk* kavramı üzerinden (kozmozoni mitosu) Tanrı ile konuşur.

İkinci ve üçüncü rubailerde *anlatma* (aşkı) temine geçiş yapar. Bu rubailer birbirine bağlıdır. Şart cümlesinin birinci kısmı ikinci rubaide başlar ve cümle, üçüncü rubaide tamamlanır.

Dibâce'nin şiir kısmında görülen üçlü bölümlenme devamında gelen düzyazı kısmında yüzeyde görülmemektedir. Ancak gramer ve anlama yansıtılır. Düzyazı kısmı da öncesinde gelen rubailerde görülen ve böylece geleceği hissettirilen *şart cümlesi* üzerine kuruludur.

3.2. Dibâce'nin Düzyazı Kısmının Yapısı

Nesir kısmı, rubai bölümünde olduğu gibi nida ile başlatılır. Fuzûlî, Leylâ'nın "hakikat sırrı"nı, Mecnûn'un ise "ruh"u sembolize ettiklerini açıklayarak söze başlar:

"İlâhî Leylî-i sırr-ı hakikat serâ-perde-i vahdetten iktizâ-yı zuhûr edüp tecellî-i cemâliyle fezâ-yı sûreti müzeyyen etdükde ve Mecnûn-ı rûh ser-geşte-i bâdiye-i gaflet iken"

İlâhî! Hakikat sırrı Leylâ'sı, vahdet (birlik) perdesi arkasından görünmesi gerekip, güzelliğinin

tecellisiyle suretler fezasını süslediğinde ve ruh Mecnun'u, gaflet çöllerinde şaşkın bir halde dolaşmakta iken (Doğan, 2007, s. 24-25).

(Resim 1-2-3: “Dibace”, Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn*, yaprak 2a-b, 3a. Bibilothèque Nationale de France, Turc 316.

(<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84272029/f11.item.r=turc%2031>)



Fuzûlî, *Dîbâcesi*'nde düzyazıyı kullanmış olsa da seci yapıları takip edildiğinde nazım gibi parçalara ayrıldığı ve birer paragraf oluşturdukları fark edilir (Yalçınkaya, 2007, s. 534, dipnot 14).

Metin, esasında üç bölüme ayrılır. Burada ana yapıyı “eğer” ibareleri böler yani düzyazı şart cümlesi üzerine oturtulur ve bu durum, üç defa yinelenir:

Birinci katmanda ya da kesitte anlatılan kavram, *aşk*tır. Burada *Mecnûn* ve *Leylâ*'nın kavuşmalarına engeller ve gecikmeler olsa dahi bunun aşk için bir kusur olmayacağı savunulur. Böylece Fuzûlî, aşkta yaşanan sıkıntıların ve ayrılıkların kötücül olmadığını hatırlatarak okuru hikâyeye hazırlar. Bu kesit şöyle özetlenebilir:

Mecnûn gaflet çöllerinde şaşkın halde dolaşırken Leylâ'yı görüp iradesini kaybettiğinde, eğer gökler ve yerlerdekilere, öğüde benzer oyunlar ve nasihat yollu hileler ile vuslata engel zincirleri harekete geçirseler ve kavuşma düğümünü koparsalar bu durum ne Leylâ için cismanî perdelerin kaldırılmasında bir tehîr

sebebi ne de Mecnûn'a bu hileler nefse ait görüntüleri gidermede bir kusur sebebi olur.

[... olursa ... olmaz]

İkinci kesit, *anlatma* kavramı hakkındadır:

Eğer yazarlar, gizli sır incilerini görüntü ipine çekip, sanat meyvelerini söz ve yazı ağacında göstererek gizlilik peçesini ve zahmet ve meşakkat perdesini kaldırsalar; beklenti budur ki, Leylâ (hayaller) ve Mecnûn (güzelliğe bağlanma)'unu anlamayan ve kınayanları itirazları, ayıplamaları, şiire uluorta saldıraları, sözlerde kusur aramaları etkisiz olsun.

[... olursa ... olur]

Sonuncu kesitte Fuzûlî, *kendi anlatımına* dönecektir:

Leylâ'nın güzelliği hikâyesini yazma işinin üstesinden gelmeye ve Mecnûn'un aşk harabesini tamire kalkışırsa beklenti budur ki o kalem üslubu ve yazı tarzı en güzel şekilde gerçekleşsin, Leylâ'nın hikâyesi gibi dünyaya yayılsın, Mecnûn'un aşkı gibi ebediyete ulaşınsın.

[... olursa ... olsun]

3.2.1. Dibâce'nin Düzyazı Kısımındaki Kesitlerin Analizi

Eğer kesiti 1:

EGER alâka-i âbâ-ı ulvî **ve** râbita-i ümmehât-ı süflî ol lezzet-i cân-fezâYA **ve** meserret-i dil-küşâYA vâkıf olmayIP

fırîb-i mevâız-gûne **ve** hîle-i nesâyih-nümûne ile müharrik-i silsile-i inkitâ-ı peyvend-i vişâl **ve** müdebbir-i vesîle-i infisâl-i akd-i ittisâl OLMAK ETSELER,

-1	Ve	-1	Ol	-a	Ve	-a	-ıp
-ûne	Ve	-ûne	İle	-isâl	Ve	-isâl	-mak etseler

TEVAKKU' OLDUR Kİ *ne ol* Leylî-i âlem-ârâYA BU takrîr ref'-i hicâb-ı cismânîDE mûcib-i te'hîr OLA

VE *ne ol* Mecnûn-ı cihân-peymâYA BU tezvîr nefy-i sûret-i nefşânîDE bâis-i taksîr [OLUR]

ne ol	-ya	Bu	-de	Ola
ne ol	-ya	Bu	-de	[olur]

Eğer Kesiti 2:

VE EGER behâne-i fesâne **ile** aşk-ı hakîkî **ve** hüsn-i ezelîden fudalâ-yı belâğat-pîşe **ve** buleğâ-yı fesâhat-endîşe cevâhir-i esrârI rişte-i izhârA çekÜP

ve semere-i agmâzI şecere-i ibâretDE gösterÜP

İle	Ve	Ve	-ı	-a	-üp
		Ve	-ı	-de	-üp

nikâb-ı hafâ **ve** hicâb-ı anâ ref^e etMEK ETSELER

İle	ve	ve	-ı	-a	-üp	Ve	-ı	-de	-üp
						ve			-mAk etseler

TERAKKUB OLDUR KÎ, hüsn-i müsâadet-i Sübhânî **ve** lutf-ı muâvenet-i Rabbânî husûl-i mertebe-i vusûlE **ve** huzûr-ı derece-i zuhûrA mümidd OLUP

Leylî-i tehayyülât-ı hâşlarINA **ve** Mecnûn-ı hüsn-i ihlâşlarINA ihânet-i teşnî'-i süfehâDAN **ve** zillet-i i'tirâz-ı bülehâDAN. (KÎ *itlâk-ı ta'arruzLARI eş'ârA ve tasavvur-ı meâyibLERİ güftarA mesâbe-i ta'n-ı bîhûde-i Leylî ve menzile-i men'-i bî-fâide-i Mecnûndur*), mümteni'üt-te'sîr OLA

	Ve		-e	ve	-a	-up	
-ına	Ve	-ına	-dan	ve	-dan	-a	Ola

Eğer Kesiti 3:

VE EGER bu fakîr-i müstehâm Fuzûlî-i bî-ser-encâm gâyet killet-i bidâat **ve** nihâyet-i naks-i emtia-i fesâhat **ile**

istid'â-yı indirâc-ı silk-i erbâb-ı hakâyık ve temennâ-yı
inhirât-ı silsile-i ashâb-ı dekâyık edÜP

hizâne-i hüsn-i Leylî teshîri ve harâbe-i aşk-ı Mecnûn
ta'mîrine âzim OLUR.

Ve	İle		ve		-üp
		-i	ve	-ine	Olur

TARASSUD OLDUR Kİ, ol tarz-ı hâme ve nakş-i nâme
ahsen-i vech ile müyesser olUP

hikâyet-i Leylî kimi âlem-gîr ve mahabbet-i Mecnûn
kimi bekâ-pezir OLA...

Ol		Ve		ile	-up
kimi	Ve	kimi		-a	Ola

4. SONUÇ

Fuzûlî, yüz on üç bölümden kurduğu *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisini geleneğe uygun şekilde *Dibâce* (Önsöz) ile başlatır. Bu bölüm, nazım ve nesir kısımlarından oluşmaktadır. Nazım kısmı, nesir içinde değildir ve en başta blok hâlinde yer alır. Buna karşın Fuzûlî, *Türkçe Divan*'ının ve *Farsça Divan*'ının *Dibâce*'lerinde manzumeleri, nesir içine serpiştirmeyi tercih etmiştir.

Burada form olarak rubaiyi kullanırken mesnevinin sonraki bölümlerinde *kaside*, *gazel* ve *murabba* formlarına geçişler yapar. Fuzûlî daha ilk başta arka arkaya söylediği üç rubaisi ile okurunu, aşk ve anlatma ve kendi anlatımı kavramları hakkında düşündürür. Bunun için de şart cümle yapısını seçer.

Dibâce'nin nazım bölümündeki bu şart cümle kuruluşu ve tematik sıra, düzyazı kısmında da devam eder. Ancak Fuzûlî, bu temel yapıyı, geleneği kullanarak süslü örüntü ve seci cümlecikleriyle girift hâle getirir.

Fuzûlî'nin diğer cümle yapılarının içinden şart kuruluşunu seçmesinin, öyküleme kavramının bu yapı ile örtüşmesi bakımından bilinçli olduğu söylenmelidir. Yazarlar, öykümede bir sebep-sonuç düzlemi geliştirip kurgularlar ve okurlara ihtimaller menüsünden seçimlerini sunarlar. Türkçede buna uygun form, şart cümlesidir. Bu

cümle kuruluşu, bir tarafıyla hayal ve tasarımı da içerdiğinden Fuzûlî'nin buradaki cümle seçiminde planlı olduğu anlaşılmaktadır. Buna mukabil onun *Türkçe Divan Dibâcesi*'nde temel yapı olarak geçmiş zaman kuruluşunu kullanması, şiir hakkındaki görüşlerine kesinlik, onay (tasdikât) kazandırmayı hedeflemesinden kaynaklanmaktadır.

Fuzûlî, mesnevinin diğer bölümlerindeki olayları bu şart cümleleri içinde sezdirmeyi de başarır.

Bu bakımdan Dibâce'yi eserin girişinde yer alan ve eserle ilgili Fuzûlî'nin önermelerini şart cümleleri ile sıraladığı anahtar bir metin olarak kabul etmek doğru olacaktır. Ancak, okurun bunu kavraması, seci örüntüsünde yol almasına bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Dakukî, İbrahim (1996). "Fuzûlî'nin Hayatı Hakkında Bazı Yeni Tesbitler ve Arapça Divanı Üzerine Düşünceler", Fuzûlî Kitabı 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, s. 53-68.
- Doğan, Muhammet Nur (2007). Fuzulî Leylâ ve Mecnun Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Fuzûlî (1962). Farsça Divan, (Hz.) MAZIOĞLU, H., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Fuzulî (1987). Hadikatü's-Sü'eda, (Hz.) GÜNGÖR, Ş., Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn. Bibilothèque Nationale de France, Turc 316, <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84272029/f10.item.r=turc%20316>, 11.12.2019.
- Kaçar, Mücahit-Koşık, Halil Sercan (2014). "Fuzuli'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisinin Dibacesi Hakkında Bazı Mülâhazalar", TEKE- Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, S. 3/2. s. 154-166.
- Levend, Agâh Sırrı (1959). Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi, İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Süleyman Nazif (2015). Fuzûlî Hayatı ve Eserleri, (Hz). KÖKSAL F. vd., Doğu Kütüphanesi, İstanbul.

- Ülger, Sibel (2003). *Leylâ ve Mecnûn'da Hikâye Tekniği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçinkaya, Şerife (2007). "Klâsik Nesirde Türkçe Paralelliği Üzerine - Fuzûlî'nin Türkçe Divân Dibâcesi", (Ed.) AKPINAR, Y., Prof. Dr. Tunca Kortantamer İçin, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, s. 529-549.
- Yılmaz, Kadriye vd., (2017). "Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn'unda Anlatı Düzlemleri", Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta, S. 42. s. 113-130.